

2024, Vol. 5(1), 103-114
© The Author(s) 2024
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2024.147
Article type: Commentary Article

Received: 05.02.2024
Accepted: 06.02.2024
Published Online: 13.02.2024

Suncem Koçer*

Yapay Zeka ve Doğrulama **Artificial Intelligence and Fact-checking**

Anahtar kelimeler

Yapay zeka, doğrulama, veri, okuryazarlık

Keywords

Artificial intelligence, fact-checking, data, literacy

Giriş

Geçmişten bugüne, yeni teknolojilerin yaygınlaşması, toplumda hem heyecan hem de endişe duygularına neden olmuştur. Son zamanlarda, Üretken Yapay Zeka araçlarının kitlelerin kullanımına sunulması bu duyguları bir kez daha tetikledi. Yapay Zeka (YZ), hayatlarımızı hem iyileştirebilecek hem de bazı riskleri barındıran bir teknoloji. Kimileri için yapay zekanın iyileştirici potansiyeli daha güçlü hissedilirken, kimileri içinse risklerinden doğan endişe ağır basıyor (Hansen vd., 2022; Jungherr, 2023).

Bir teknolojinin topluma faydalı olması insanların onu etkin bir şekilde kullanabilmesine bağlı. Buradan hareketle, YZ ile ilgili tartışmalarda ve söylemlerde okuryazarlık kavramını merkezileştirmeyi öneriyoruz. YZ okuryazarlığı, en temelde, YZ sistemlerini ve toplumsal etkilerini anlama, değerlendirme ve analiz etme yeteneği demek (Ng vd., 2021; Long ve Magerko, 2020). Bu, YZ'nin temellerini, yani makine öğrenimi, sinir ağları ve doğal dil işleme gibi kavramları anlamamanın yanı sıra, YZ'nin veri gizliliği, algoritmik önyargı ve etik karar alma gibi etik, sosyal ve ekonomik etkilerini anlamayı da içeriyor (Whittlestone vd., 2019). Google Türkiye desteğiyle yürüttüğümüz YZ Okuryazarlığı Projesi'nin en temel amacı, Türkiye'de YZ okuryazarlığını geliştirmek ve toplumun çeşitli kesimlerinin YZ sistemlerini tüm yönleriyle anlamalarına, değerlendirmelerine ve analiz etmelerine yardımcı olmaktır.

* Koç Üniversitesi, sukocer@ku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5507-2448.

Arka Plan

Üretken YZ'nin yaygınlaşması, bilgi ortamımızı önemli ölçüde değiştiriyor. Bazı gözlemciler, bu değişikliğin, özellikle yanlış bilginin artan miktarı, kalitesi ve kişiselleştirilmesi gibi sonuçlarına dikkat çekiyor (Hepp vd., 2023). Pek çok tartışmada YZ'nin toplum açısından taşıdığı riskler denince ilk akla gelen konu bu teknolojilerin dezenformasyonu kolayca üretmek ve yaymak için kullanılacak güçlü araçlar olabileceği. YZ araçları, gerçek görüntüler ve sesleri kullanarak sahte haberler ve deepfake'ler oluşturmak için kullanılabilir. Bu tür içerikler, insan yapımı sahte içeriklerden ayırt edilmesi zor olabilir (Whyte, 2020). Aynı şekilde, YZ araçları, sahte içerikleri sosyal medya ve diğer dijital platformlar aracılığıyla hızlı ve kolay bir şekilde yaymak için kullanılabilir. Bu, sahte içeriklerin geniş bir kitleye ulaşmasını ve etkili olmasını kolaylaştırabilir. YZ ekosisteminin önemli aktörlerinden OpenAI'nin CEO'su Sam Altman'ın 2023 Mart ayında ABC'ye verdiği röportajda benzer bir kaygıyı dile getirmesi tesadüf değil (Ordenez vd., 2023).

Diğer yandan, YZ'nin dezenformasyon açısından yarattığı risk hakkındaki tartışmalarda, bu risklerin boyutu ve ciddiyeti konusunda farklı görüşler dikkat çekiyor. Örneğin bir kesim, yapay zeka ile dezenformasyonun artması riskinin abartıldığını, yapay zeka ile dezenformasyonun, geleneksel yöntemlerle üretilen dezenformasyon riskinden daha büyük olmadığını savunuyor (Kahloon ve Ramani, 2023). Yakın zamanda yayımlanan bazı bilimsel çalışmalar bu görüşü destekler nitelikte. Mevcut durumda kanıtların YZ'nin dezenformasyona etkisi ile ilgili kaygılara ne kadar destek verdiğini değerlendirmek oldukça önemli. Oxford Internet Enstitüsü'nden Felix Simon ve ekibinin (2023) *Harvard Misinformation Review*'da yayımlanan çalışmalarına göre YZ'nin dezenformasyonu arttıracığı yönündeki korkular somut kanıtlara dayanmıyor. Araştırma ekibi yaygın olarak dile getirilen bu korkuların abartılı olduğu kanaatinde. İletişim çalışmaları, bilişsel psikoloji ve siyaset bilimi alanlarında üreten ve YZ konularına odaklanan pek çok akademisyenin çalışmalarını inceledikten sonra Simon ve ekibinin vardığı sonuç şu: Üretken YZ yanlış bilginin yayılmasını artırabilir. Örneğin, üretken YZ'nin sahte haberlerin gerçek haberlere göre daha inandırıcı hale gelmesine neden olabileceğine dair kanıtlar var. Bununla birlikte, bu kanıtlar, üretken YZ'nin yanlış bilginin yayılmasını ne kadar artıracığını kesin olarak belirlemeye yetmiyor. Üretken YZ ile ilgili endişe verici manşetlerin haklı olup olmadığını zaman gösterecek, ancak sonuç ne olursa olsun, üretken YZ'nin dezenformasyon üzerindeki etkisinin tartışılması, özellikle devam eden regülasyon girişimleri zemininde, daha nüanslı ve kanıta dayalı olduğu sürece fayda sağlayacaktır.

Korku ve kaygıların YZ hakkındaki tartışmalarda fazlasıyla yer kaplaması YZ araçlarının dezenformasyonla mücadele ve doğrulama faaliyetlerinde kullanımını görünmez kılabilir (Nakov, vd., 2021). Bu tartışmalardaki hâkim olan olumsuz ton YZ'nin enformasyon ekosistemi açısından potansiyel faydalarını göz ardı etmemize sebep oluyor.

Oysaki günümüzde gazeteciler ve doğruluk kontrolcileri YZ ile üretilen deep fake'lerden daha çok bağlamından koparılmış görsellerle ya da "cheap fake" olarak adlandırılan kaba manipülasyonlarla mücadele ediyor (Weikmann ve Lecheler, 2023; Paris ve Donovan, 2019). Dahası, doğruluk kontrolcülerinin, bilgiyi doğrulamak ve dezenformasyonun yayılmasını önlemek için giderek daha fazla YZ araçlarına yöneldiklerini görüyoruz. FullFact ekibinin yakın zamanda Google Digital News Initiative fonundan yararlanarak doğruluk kontrolcileri tarafından kullanılmak üzere geliştirdiği, yanlış bilginin belirlenmesinde zaman, para ve emek tasarrufu sağlama potansiyeline sahip, ölçeklenebilir YZ temelli FullFact AI (2024) yazılımı buna bir örnek.

Doğrulama ve Yapay Zeka Yuvarlak Masa Etkinliği

Tartışmaları kanıta dayalı şekilde sürdürmek ve ekosistemin enformasyon düzensizliği karşısındaki yılmazlığı açısından önem taşıyan doğrulama gibi çeşitli faaliyetleri küresel trendler çerçevesinde yerel bağlamlarına oturtarak derinleştirmek oldukça önemli. Buradan hareketle, 3 Kasım 2023 tarihinde Türkiye'deki önde gelen doğrulama platformlarından ve çeşitli kurumlardan temsilciler ile akademisyenlerin katılımıyla İstanbul Üniversitesi'nde "Doğrulama ve Yapay Zeka" konulu yuvarlak masa toplantısını düzenledik. İstanbul Bilgi Üniversitesi'nden Prof. Dr. Erkan Saka ve Koç Üniversitesi'nden Doç. Dr. Suncem Koçer tarafından yönetilen yuvarlak masa toplantısına katılan isimler şöyleydi: NewsLabTurkey'den Ahmet Alphan Sabancı, Wikimedia Türkiye'den Başak Tosun, Bahçeşehir Üniversitesi'nden Dr. Can Ertuna, Malumatfuruş'tan Ekrem Söyler, İstanbul Üniversitesi'nden Doç. Dr. Emre Akadal, Teyit'ten Emre Saklıca, İstanbul Üniversitesi'nden Enes Özkan, Teyit'ten Esra Özgür, Doğruluk Payı'ndan Koray Kaplıca, Dijital İletişim Uzmanı Özgür Mehmet Kütküt, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nden Sinem Saka, Erbaysal Filibeli ve Doğrula'dan Yunus Çağlar. İki oturum olarak gerçekleşen ve yaklaşık üç saat süren toplantının ilk oturumunda yapay zekanın doğrulama alanındaki kullanımı, fırsatları ve zorlukları ele alındı. Poynter Institute'den MediaWise'in direktörü Alex Mahadevan toplantıya Amerika'dan bağlanarak Enstitü'nün konuyla ilgili çalışmaları ışığında küresel gelişmeler hakkında bir aktarım yaptı. İkinci oturumda ise katılımcılar YZ okuryazarlığını arttırmak için geliştirilebilecek iş birlikleri, teknoloji şirketlerinden beklentiler, regülasyon konularına odaklandı. Raporun geri kalanında, söz konusu toplantı notlarından yola çıkarak tartışılan başlıklara ve vurgulanan noktalara yer veriyoruz.

Önyargılar, Zorluklar ve Fırsatlar

Toplantının ilk bölümünde, doğrulama özelinde YZ araçlarına dair zorluklar ve fırsatlar ele alındı. Üretken YZ, pratiklerini henüz çok belirgin şekilde etkilemediyse de doğrulama kuruluşlarından katılımcıların gündemlerinde önemli yer tutmaya başlamış. Teyit Eğitim

Programları sorumlusu Esra Özgür, YZ'nin dezenformasyonu doğrudan arttıracığı ile ilgili yaygın önyargıyı dile getirerek söz aldı. Özgür şöyle devam etti: “Bizim için YZ çok kontrol edilemez ve öngürülemez bir yerde değil. Seçim döneminde ve depremde en sık gördüğümüz yanlış bilgiler hala başka bir zamanda ve yerde çekilmiş, bağlamından koparılmış görüntülerden oluşuyor. En çok dikkat çeken YZ temelli yanlış bilgi türü siyasetçilerin yapay zeka desteği ile konuşturulmaları. Yine de yapay zekayı kimileri gibi kıyamete götüren bir araç olarak görmüyorum.” Bununla birlikte, yapay zeka teknolojilerinin hızla gelişmesi, gelecekte deep fake olarak nitelenen içeriklerin artması ihtimalini beraberinde getiriyor. Teyit'ten Emre Saklıca seçim gibi kriz dönemlerinde olduğu kadar olağan zamanlarda da deep fake yayılımının arttığına, farklı dillere çevrilebilen içeriklerin yer aldığı, örneğin sporla alakalı, çeşitli videoların sosyal medyada sıklıkla karşımıza çıktığına dikkat çekerek yakın gelecekte deep fake içeriklerin yaygınlaşacağına işaret etti.

Yapay zeka desteğiyle üretilen içerikleri tespit etmek için mevcut araçların ve çalışmaların yetersiz kaldığı toplantının bu bölümünde dile getirildi. Doğruluk Payı'ndan Koray Kaplıca YZ temelli dezenformasyonu tespit edebilen araçların geliştirilmesinin görece yavaş ilerlediğini vurguladı. Kaplıca'ya göre dezenformasyonun YZ aracılığıyla tespit edilmesinde kullanılacak araçların geliştirilmesi önemli bir adım. NewsLabTurkey Strateji Koordinatörü Ahmet Alphan Sabancı'ya göre ise YZ temelli dezenformasyon “polislik” yaparak ortadan kaldırılabilecek bir sorun değil. YZ ile büyüme potansiyeli olan dezenformasyon sorunu, Teyit'in popülerleştirdiği ifadeyle söyleyecek olursak, şüphe kaslarının çalıştırılmasıyla ele alınması gereken bir sorun. Ahmet Sabancı bunu şöyle ifade etti: “YZ'ye sorgusuzca güvenme eğilimi, en önemli sorunlardan bir tanesi. Biraz pazarlama maharetiyle, biraz da insanların yeni teknoloji karşısında yaşadığı heyecanla, çoğunluk gerçekten de ortada yapay bir zeka var zannediyor. Dezenformasyonla ilgili yapılacak ilk şey, insanlara yapay zeka teknolojisini net bir şekilde anlatmak olmalı. Sınırları ne, gerçekte nasıl çalışıyor, zannettiğimiz kadar zeki mi ve önümüze koyduklarına nasıl yaklaşmalıyız soruları çok önemli.”

Dil İşleme Modelleri ve Veri

YZ teknolojisinin çalışma ilkelerini anlamak YZ okuryazarlığının temeli. İstanbul Üniversitesi'nden Doç. Dr. Emre Akadal yapay zeka uygulamalarının temelinde matematiksel modeller olduğunu ve bu modelleri eğitmek için veriye ihtiyaç duyulduğu hatırlattı. Verinin niteliğinin, modellerin sonuçlarını doğrudan etkilediğine dikkat çekti. Akadal 'ın sözleri “açıklanabilir YZ” (explainable AI) kavramının izlerini taşıyordu (Angelov, vd., 2021; Confalonieri vd., 2021): “Yapay zeka uygulamaları dediğimizde matematiksel modellerden bahsediyoruz aslında. Bu matematiksel modeli eğitmek için veri kümelerinden faydalanıyoruz. Bu veri kümeleriyle oluşturduğumuz bir yapı var. Bu matematiksel küme ne veri alıyorsa onu iletme üzerine kurgulanmış. Biz sonraki kelimeyi o an belirtiyoruz, yani sistem cevap verirken

bütün cevabı düşünmüyor bir kelime söylüyor. Herhangi bir kelimedden sonra hangi kelimenin geleceğine dair tahminde bulunuyor. Kendi içerisinde ‘bu olsa olsa böyle bir şey olmalı’ diye kurguluyor ve böylece hatalı bilgi üretebiliyor. Hatalı gördüğümüz şeyler bizim ürettiğimiz veri setlerinin sonucu.”

Buradan bakınca, Doç Dr. Tirşe Erbaysal Filibeli’nin de vurguladığı gibi, YZ’nin potansiyelini tartarken anlamamız gereken öncelikli mesele veri meselesi. Emre Akadal YZ sistemlerinde veri meselesinin mekanizmasını şöyle açıkladı: “ChatGPT gibi yazılımları kullanırken bir çıktı üretmeye çalışıyoruz ama biz sisteme veri sağlıyoruz. Sistem bize çıktı üretmek tek başına gerçekleşiyor gibi gösterse de önüne ve arkasına eklenen iki farklı girdi ve çıktı var. ChatGPT’de ayarlardan kim olduğunuzu ve ne şekilde cevap almak istediğinizi söylüyorsunuz. Her promptla bu bilgi yeniden modele veriliyor.” Ahmet Sabancı’nın hatırlattığı üzere, kritik noktalardan biri hangi türde veri çoğunlukta ise tekrarlanan ve yaygınlaşan verinin o olması ve YZ araçlarının da bundan beslenmesi. Dolaşım hızını hesaba kattığımızda Dr. Can Ertuna’nın ve Malumatfuruş’tan Ekrem Söyler’in şu cümleyle vurguladıkları konu önem kazanıyor: “Hakikat ayakkabısını bağlayana kadar yalan dünyanın etrafında 3 kere dönmüş oluyor.” Diğer yandan, önyargıların yuvalandığı veri setlerini insanlar oluşturuyor olsa da devletler, istihbarat örgütleri ve veri temelli gazeteciliği aşındıran süreçler de mercek altında olmalı. Medya ortamında haber ve enformasyon üretimi deyince karşımıza çıkan vasatlık sorunu da YZ teknolojilerinin ortaya çıkması ile açıklanamayacak, tarihsel bir olgu (Dahlgren, 2018; Fenton, 2011). Haber üretiminde evrensel değerlerin aşınmasıyla ayyuka çıkan enformasyon kalitesi sorunlarına kaynaklar üzerinde devam eden iktidar kavgası eşlik ediyor. Prof. Dr. Erkan Saka’nın dediği gibi, bu kaynak mücadelesi, diğer bir deyişle bilgi savaşı, aynı zamanda veri inşa etme savaşı. Burada müdahale alanı kullanıcıların doğru bilgi için her şeyden önce eleştirel medya okuryazarlığına yaslanmalarını sağlamak.

Elbette medya okuryazarlığını güncel bağlamda YZ okuryazarlığından bağımsız düşünmek eksiklik olur. Emre Akadal da YZ okuryazarlığı bağlamında YZ sistemlerinin açıklanabilir (explainable) olmasının önemine bir kez daha değindi: “Yapay zeka derin bir matematiksel model. Temelinde bizim kullandığımız tüm kelimeler ChatGPT modelinde 700 küsür sayıya bölünüyor. Yani bir kelime söylediğinizde bu 700 farklı sayı tarafından ifade edilen bir kelime oluyor. Her durumda da anlama özellikleri ve sayısı değişiyor ama en sonunda matematiksel bir model oluyor. Böyle bir durumda arka planda veri ile eğitilmiş bir şeyden bahsediyoruz. Her halükarda nasıl bir veriyle eğitildiyse öyle bir çıktı verecek.” Akadal’a göre YZ’nin kendisi suçlanacak bir şey değil. Soru şu olmalı: “Biz bu modelleri nasıl eğitiyoruz? Ele aldığımız veriler gerçeği ne ölçüde içeriyor?” Bu noktada dilsel ve kültürel farklılıkların modele yansması da tartışıldı. Farklı demografik gruplara ait verilerle eğitilen modellerin, o gruptaki bilgileri daha iyi temsil ettiği, bunun ise bazı önyargılara yol açabileceği dile getirildi.

Doğal Dil İşleme ve Doğruluk Kontrolünde Uygulanması

Peki doğal dil işleme modellerinin doğruluk kontrolünde kullanılması ve yapay zeka destekli doğrulama araçlarının yaygınlaşması ne kadar mümkün? Poynter Institute’de bu konuda yapılan çalışmaları Amerika’dan toplantıya bağlanan Alex Mahadevan anlattı. Spesifik örneklerden önce Mahadevan üretken YZ desteğiyle yapılabilecekleri şöyle özetledi: “Doğrulamacılar YZ temelli araçları kullanarak daha fazla kişiye ulaşabilirler, daha fazla iddiayı gündemlerine taşıyabilirler ve enformasyon ekosisteminin arındırılmasına böylece katkı sunabilirler. Bağlamından koparılmış görseller ve videoların yarattığı sorunlar her geçen gün daha kötüye gidiyor. Üretken YZ bu konuya eğilmemize yardımcı olabilir. Elbette YZ’nin dezenformasyon açısından taşıdığı riskler konusunda gerçekçi olalım ve gelecek için hazırlanalım. Ancak YZ sistemleri doğrulamacıların enformasyon ekosisteminin marazlarıyla baş etmelerinde yardımcı olabilir.” Amerikan medyasının üretken YZ ile negatif bir ton kurduğunu hatırlatan Mahadevan, yapılan araştırmalara göre YZ’nin medyadaki yansımalarının olumlu beklentilerden çok olumsuz yönleri vurguladığını dile getirdi. Medyadaki temsillerin toplumsal söylemi hem oluşturduğunu hem de toplumun penceresi olduğunu düşününce bu gözlem önem kazanıyor (Atasever ve Koçer, 2023; Simon vd., 2023).

108

Mahadevan’a göre doğrulama aktörlerinin YZ sistemlerinden en çok faydalanabileceği alanların başında iddia sınıflandırma ve araştırma geliyor: “Bence doğruluk kontrolünün etkinliği ve yanlış bilgi ekosistemi konusunda hala yapılması gereken çok fazla araştırma var. YZ’nin gerçekten iyi olduğu şeylerden biri çok sayıda veriyi sınıflandırmak, PDF’leri alıp yapısal veriye dönüştürmek ve örneğin Covid 19 hakkında bir iddia olarak sınıflandırabilmektir. Yani sadece iç işlemlerde değil, özellikle işin tarafında araştırma, veri ve veri tabanı tarafında, YZ’nin çok fazla kullanım alanı olacağını öngörüyorum.” Bu alanları açarken, Mahadevan Google Fack Check Explorer örneğini verdi: “Birçoğunuz Google Fact Check Explorer’a aşina olabilirsiniz. Bu, konularla ilgili iddia incelemesinde etiketlenmiş doğruluk kontrollerini bir araya getiren, aranabilir bir veri tabanı. Tunus’taki enflasyon hakkında arama yaparsanız, Suudi cumhurbaşkanının enflasyon hakkında söyledikleriyle ilgili bazı doğruluk kontrolleri bulabilirsiniz. Fakat bu sınırlı, çünkü iddia incelemesine girilmiş ve etiketlenmiş doğruluk kontrollerine dayanıyor. Benim öngörüm, doğruluk kontrolü bağlamında YZ sınıflandırması ve veri tabanı oluşturmayla kamuya açık veri tabanlarını geliştirecek olması.”

Teyit’in 2023 genel seçimleri sırasında uyguladığı Demeç Kontrolü projesi bu noktada Mahadevan’ın işaret ettiği sınıflandırma temelli YZ kullanımına anlamlı bir örnek teşkil ediyor. Emre Saklıca geliştirdikleri sistemi şu şekilde anlattı: “Bizim en temelde kullanabileceğimiz bir model arayışımız vardı. Ve aslında biz bu modeli artık oluşturmaya başladık. (Demeç Kontrolü) projesinde herhangi bir siyasi figürün konuşma videosunu ele aldığımızda bunun içinde hangi cümlelerin doğrulanabilir olduğunu ve hangilerinin vaat içerdiğini tespit edebilen bir sistem geliştirdik. Bu üzerine çalıştığımız bir dil modeli. Konuşmaları tek tek verip vaatlerin

gerçekleşip gerçekleşmediğine dair teyit yapabiliyor ve doğrulayabiliyoruz.” Doğrulama hızını arttırarak verimliliği katlayan bu çalışma başka modellerin geliştirilmesi için örnek teşkil ediyor. Poynter Enstitüsü’nden gelen benzer bir örnekte, siyasi liderlerin konuşmalarının yapay zeka tabanlı bir hizmet yardımıyla gerçek zamanlı olarak çözümlenmesi ve buradan doğrulanabilir iddiaların çıkarılması anlatıldı.

Teyit ve Poynter’de kullanılan, geliştirilen bu örnekler üzerinden YZ destekli araçların insan faktörü göz ardı edilmeden tasarlanması ve insan müdahalesine imkan tanınması gerektiği vurgulandı. Modellerin içerebileceği önyargılar, sadece belli bir demografik grubu temsil etmesi gibi sorunlara çözüm olarak gazetecilerin sürece dahil edilmesi önerildi. “YZ içeren bir iş akışı geliştirildiğinde, başta, ortada ve sonda mutlaka bir gazeteci ve editör bulunmalıdır” fikri öne çıktı. Herhangi bir YZ merkezli süreçte gazetecilerin müdahil olabileceği kullanım tasarımlarının oluşturulmasının gerekli olduğu vurgulandı. Zira, yapay zekanın doğasında var olan önyargılar verideki yani halihazırda var olan önyargılara dayanıyor. Dolayısıyla, iddiaları tespit etmek için bir YZ ürünü kullanıldığında, bu ürünün yalnızca bir ülkedeki çoğunluk demografisini etkileyen iddiaları tespit edebilir olduğunu gözetmek ve sürece gazetecileri ve doğrulamacıları dahil etmek gerekiyor. Son noktadaki kullanıcıların farkındalığını yükseltmek, okur yazarlık alanına yatırım yapmak YZ’yi verimli ve etik bir teknoloji olarak kullanmanın da temelini oluşturuyor. Diğer yandan, doğruluk kontrolcülerini, gazetecileri, geliştiricileri, mühendisleri, ve diğer kullanıcıların, uyarı etiketlerine, filigranlara vb. işaretlere güvenmeden, üretken YZ’yi daha etkin ve etik olarak nasıl tasarlayabilecekleri, geliştirebilecekleri ve kullanabilecekleri konusunda daha fazla düşünmesi gerekiyor.

İş Birlikleri ve Ortaklıklar

Doğrulama bağlamında YZ temelli araçların daha etkin, etik ve kapsayıcı şekilde kullanılmasını sağlamak için hep birlikte düşünmek, çalışmak gerekiyor. Özellikle yurttaşların okuryazarlığını yükseltmek için doğrulama aktörlerine, teknoloji şirketlerine ve akademisyenlere önemli bir sorumluluk düşüyor. Bu sorumlulukları yerine getirmenin en etkili yolu sektörler ve disiplinler arası iş birliklerinden, yürütülecek ortak çalışmalardan geçiyor. Toplantıda doğrulama platformları, teknoloji şirketleri ve sosyal medya platformları arasındaki iş birliği imkanları bu bağlamda kapsamlı şekilde konuşuldu.

Bu noktada teknoloji şirketlerinin genellikle kar odaklı bakış açısının hayata geçirilecek gerçek iş birliklerinin önünde potansiyel engel oluşu gündeme getirildi. Bununla birlikte, bu şirketlerin sağladığı maddi destek sayesinde bazı eğitim çalışmalarının yürütülebildiği de vurgulandı. NewsLab Turkey’den Ahmet Sabancı bu alanda daha fazla deneysel işin ortaya çıkacağını düşündüğünü, büyük teknoloji şirketlerinin tekil aktörler olarak kalmayacağını düşündüğünü söyledi. Teknoloji şirketleri araştırmacılara modeller üzerinde deneme yapma imkanı tanısa, bunun yapay zeka okuryazarlığının gelişmesine katkı sağlayabileceği ifade

edildi. En önemli iş birliği alanlarından birinin kamuoyunda yapay zeka konusunda farkındalık yaratmak olduğu vurgulandı.

İş birliklerinin zemininin nasıl tesis edileceği konusu gündeme geldiğinde İstanbul Üniversitesi'nden Enes Özkan özellikle büyük teknoloji şirketleriyle ortak çalışmalar yapılırken şirketle yerel bağlam arasında ilişki ve iletişim kuran araçların olmasının öneminden ve süreci yönetecek ve geliştirecek bu araçların verimli ortaklıklar için kritik rolünden söz etti. Zira Teyit'ten Esra Özgür büyük teknoloji şirketlerinin üstenci ve batı merkezli bir yaklaşımla, yerel bağlamları yeterince gözetmeden kendilerine yaklaşabildiğini vurguladı. Özgür bu eleştirisini şöyle açtı: "Big Tech diyor ki 'herkese 150 bin dolar para veriyoruz kim en iyi şekilde uygulayacak bakalım'. Bu bazen işliyor bazen de hiç işlemiyor. Örneğin doğrulamada bir şekilde işliyor ve gelen bütçe başka olumlu şeylere de sebep olabiliyor. Ama bir yandan işlemediği yerleri de görelim. Bu yaklaşım çok sürtünme yaratıyor ve uygulanan programlar bazen yerelde hiçbir anlam ifade etmiyor. Ama biz yerelde çok iyi çalıştığımız bildiğimiz projelerde teknoloji şirketlerini yatırım yapmaya ikna etmekte zorlanıyoruz. Çünkü orada da şöyle diyorlar: 'Ben bildiğim ve güvendiğim uygulamaları yaparım. Türkiye'de tam ne oluyor anlamıyorum. Zaten anlamakla da ilgilenmiyorum. Ben bütçemi ayırdım, istediğime bildiğime para vermek istiyorum' İşte burada aradaki o geçişi sağlayabilecek, burayı iyi tanıyan, teknoloji şirketine de temas edebilecek, aktarabilecek ürün yöneticileri lazım. Bu modelin işleme için elbette teknoloji şirketlerinin de bahsettiğim konuyu dert edinmesi gerek." Burada tek muhatap doğrulama kuruluşlarıymış gibi bir hava olduğundan ve esas sorunun ve sorumluların böylece görmezden gelindiğinden söz edildi. Diğer yandan, bağımsız platformlar, doğrulama kuruluşları ve akademisyenlerin de birbiriyle daha sık temas etmesi önemli. Rekabetle değil, ortak bir ajanda üzerinden güç birleştirerek verimli işlere beraber imza atılabilir. Gerek kurumların kendi arasında gerekse büyük teknoloji şirketleriyle geliştirecekleri ilişkiler açısından Doğrulama ve Yapay Zeka yuvarlak masa etkinliği önemli bir başlangıç teşkil etti.

Trendler ve Yenilikler

Toplantının son bölümünde, yapay zeka teknolojilerindeki gelişmelerin doğrulama alanında yaratacağı etkiler tartışıldı. İstanbul Üniversitesi'nden Emre Akadal'a göre, yapay zeka kullanımının zaman içinde daha iyi öğrenileceği, ancak yine de bazı konularda yetersiz kalabileceği belirtildi. Bu noktada insanların yapay zeka okuryazarlığı ve güvenli internet kullanımı gibi konularda bilinçlendirilmesi gerektiği vurgulandı. Ayrıca ChatGPT modelinde olduğu gibi tüm yapay zeka modellerinin sayısal verilere dayandığı, insan dilini bu sayısal gösterime dönüştürdüğü aktarıldı. Bu durumun, gelecekte yapay zekanın doğrulama alanında nasıl konumlandırılması gerektiğine dair ipucu verdiği ifade edildi.

Üzerinde durulan bir diğer kritik konu regülasyon konusu oldu. YZO Projesi'nden Özgür Mehmet Kütküt şöyle söyledi: “Regülasyon meselesini hem Türkiye anlamında hem uluslararası anlamda ciddiye almamız lazım.” Malumatfuruş'tan Ekrem Söyler'e göreyse bu noktada en önemli konu hızla ve somut şekilde çözüm sunabilecek, ABD'deki yasa tasarısı çalışmalarında olduğu gibi, yapay zeka teknoloji şirketlerini de içine katacak watermark/etiket koyma zorunluluğu gibi bir düzenleme çalışması. Diğer görüşlere göreyse regülasyon konusunda daha minimal davranmak önemli. Burada regülasyon konusunu kapsamlı ve çok partili şekilde tartışmanın ve politika üretmenin önemi de bir kez daha ortaya çıkıyor. Esra Özgür'ün aktardığına göre Dezenformasyon Yasası kamuoyunda henüz sadece tartışılıyor ne yetkili kurumlar ne de büyük teknoloji şirketleri Teyit gibi bağımsız kurumlara bu tartışmada yeterince ses açmış. Ahmet Sabancı şöyle ifade etti: “Bizim en zayıf olduğumuz şeylerden biri politika üretmek. Ne sansür gözetim konusunda, ne dezenformasyon konusunda, ne diğer teknolojiler konusunda anlamlı bir alternatif politika oluşturulduğuna şahit olduk. Dezenformasyon yasası çıkacak dendi. Ben bir tane hani hadi kurumları geçtim, muhalefet partilerinin hiçbirinden bile bir alternatif yasa tasarısı görmedim.” Oysaki YZ regülasyonu konulu tartışmalar Avrupa, İngiltere ve ABD'de son hız devam ediyor. Türkiye'de de düzenleme konusunun gündeme gelmesinin eli kulağında. Daha doyurucu ve kapsamlı tartışmaların devletlerin düzenleme hamlelerine zemin oluşturması oldukça önemli. Bu noktada devletler kadar teknoloji şirketleri de bu tartışmaların zeminini genişletmekten sorumlu.

Sonuç ve Öneriler

3 Kasım 2023 tarihinde gerçekleştirilen “Doğrulama ve Yapay Zeka” konulu yuvarlak masa toplantısında, Türkiye'deki önde gelen doğrulama platformlarının temsilcileri ve akademisyenler, yapay zeka teknolojilerinin bu alandaki kullanımına dair görüşlerini paylaştı. Yapay zekanın sunduğu fırsatlar kadar, beraberinde getirdiği önyargılar ve zorluklar da ele alındı. Bunun yanı sıra medya okuryazarlığı çalışmalarının önemi, verinin niteliği, modellerin sayısal yapısı, gelecekteki kullanım alanları gibi birçok konu tartışıldı.

Ayrıca teknoloji şirketleri ve kamuoyu ile iş birliklerine de değinilerek, yapay zeka konusunda farkındalık yaratmanın, daha nitelikli modeller geliştirmenin önemi vurgulandı. Bu raporda toplantı notlarından yola çıkarak şu başlıklar ele alınmıştır:

- Doğrulamada Yapay Zeka: Önyargılar, Zorluklar ve Fırsatlar
- Yapay Zeka Destekli Doğrulama Araçları ve Platformları
- Doğal Dil İşleme ve Doğruluk Kontrolünde Uygulanması
- İş Birlikleri ve Ortaklıklar
- Gelecekteki Trendler ve Yenilikler

Raporda özellikle yapay zekanın doğrulama alanındaki kullanımının beraberinde getirdiği zorluklara, modellerin eğitiminde verinin önemine, iş birliklerine ve gelecek projeksiyonlarına değinilmiştir. Toplantı, YZ'nin doğrulamadaki rolünün karmaşıklığını ve bu alandaki sürekli evrimi vurguladı. Katılımcılar, YZ araçlarının sürekli değerlendirilmesi, çeşitli paydaşlar arasında işbirliği çabaları ve YZ çağında etik düşünce ve medya okuryazarlığının önemini ortaya koydular.

- Yuvarlak masa etkinliğinden yola çıkarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:
- YZ temelli araçların enformasyon ekosisteminde yol açacağı olumsuz sonuçlar yok sayılmadan ele alınmalı, bu konudaki önyargılar YZ okuryazarlığı kavramı ışığında tartışılmalıdır.
- Doğal dil işleme, veri ve YZ konusunda kamuoyunda bilinçlendirme yapılmalıdır.
- YZ temelli dezenformasyon tespiti ve doğrulama çalışmalarında insan faktörünün merkeziliği kamuoyuna doğru şekilde aktarılmalıdır.
- YZ temelli doğrulama çalışmaları yürüten kuruluşlar çalışmalarını daha görünür kılmalıdır.
- Platformlar, doğrulama kuruluşları, akademisyenler, kamu kurumları ve büyük teknoloji şirketleri arasında açık iletişim kanalları oluşturulmalıdır.
- Küresel teknoloji şirketlerinin yerel bağlamları gözeterek uygulama geliştirmeleri ve ortaklıklar kurmaları gerekmektedir.
- Regülasyon konusu ciddiye ele alınmalı ancak esas olarak okuryazarlık kavramı merkezde tutulmalıdır.
- Regülasyon konusunda geniş kapsamlı tartışmalar sonucunda alternatif politikalar üretilmesi önemlidir.

Kaynakça

- Angelov, P. P., Soares, E. A., Jiang, R., Arnold, N. I. ve Atkinson, P. M. (2021). Explainable artificial intelligence: an analytical review. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, 11(5), e1424. <https://doi.org/10.1002/WIDM.1424>
- Atasever, B. ve Koçer, S. (2023). *Risk, Tehdit, Heyecan: Türkiye Haber Medyasında Yapay Zekâ Söylemleri*. NewslabTurkey Research Hub.

- Confalonieri, R., Coba, L., Wagner, B. ve Besold, T. R. (2021). A historical perspective of explainable Artificial Intelligence. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, 11(1), e1391. <https://doi.org/10.1002/WIDM.1391>
- Dahlgren, P. (2018). Media, Knowledge and Trust: The Deepening Epistemic Crisis of Democracy. *Javnost*, 25(1–2), 20–27. <https://doi.org/10.1080/13183222.2018.1418819>
- Fenton, N. (2011). Deregulation or democracy? New media, news, neoliberalism and the public interest. In *Continuum* (Cilt 25, Sayı 1, s. 63–72). Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.1080/10304312.2011.539159>
- Full Fact AI. (t.y.). Full Fact. Erişim tarihi 30 Ocak 2024, from <https://fullfact.org/about/ai/>
- Hansen, A. S., Helberger, N., Blanke, T., ve Bočytė, R. (2022). (rep.). (A. S. Hansen, Ed.) Initial white paper on the social, economic, and political impact of media AI technologies (s. 1–106). AI4Media Consortium.
- Hepp, A., Loosen, W., Dreyer, S., Jarke, J., Kannengießler, S., Katzenbach, C., Malaka, R., Pfadenhauer, M., Puschmann, C., ve Schulz, W. (2023). ChatGPT, LaMDA, and the hype around communicative AI: The automation of communication as a field of research in media and communication studies. *Human-Machine Communication*, 6, 41–63. <https://doi.org/10.30658/hmc.6.4>
- Jungherr, A. (2023). Artificial intelligence and democracy: A conceptual framework. *Social Media + Society*, 9(3). <https://doi.org/10.1177/20563051231186353>
- Kahloon, I., ve Ramani, A. (2023, August 31). AI will change American elections, but not in the obvious way. *The Economist*. <https://www.economist.com/united-states/2023/08/31/ai-will-change-american-elections-but-not-in-the-obvious-way>
- Long, D., ve Magerko, B. (2020). What is AI literacy? Competencies and design considerations. *Conference on Human Factors in Computing Systems - Proceedings*. <https://doi.org/10.1145/3313831.3376727>
- Nakov, P., Corney, D., Hasanain, M., Alam, F., Elsayed, T., Barrón-Cedeño, A., Papotti, P., Shaar, S., ve da San Martino, G. (2021). Automated fact-checking for assisting human fact-checkers. *IJCAI International Joint Conference on Artificial Intelligence*, 4551–4558. <https://doi.org/10.24963/ijcai.2021/619>
- Ng, D. T. K., Leung, J. K. L., Chu, S. K. W., ve Qiao, M. S. (2021). Conceptualizing AI literacy: An exploratory review. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 2, 100041. <https://doi.org/10.1016/J.CAEAI.2021.100041>
- Ordóñez, V., Dunn, T., ve Noll, E. (2023, Mayıs 19). OpenAI CEO Sam Altman says AI will reshape society, acknowledges risks: ‘A little bit scared of this’. ABC News. <https://abcnews.go.com/Technology/openai-ceo-sam-altman-ai-reshape-society-acknowledges/story?id=97897122>
- Paris, B., ve Donovan, J. (2019). Deepfakes and cheapfakes. The manipulation of audio and visual evidence. Data & Society Research Institute. <https://datasociety.net/library/deepfakes-and-cheap-fakes/>
- Simon, F. M., Altay, S., ve Mercier, H. (2023). Misinformation reloaded? Fears about the impact of generative AI on misinformation are overblown. In *Harvard Kennedy School Misinformation Review* (Cilt. 4, Sayı 5). Harvard Kennedy School. <https://doi.org/10.37016/mr-2020-127>
- Simon, F. M., ve Isaza-Ibarra, L. F. (2023). AI in the news: Reshaping the information ecosystem? (s. 24). Oxford Internet Institute, University of Oxford. <http://dx.doi.org/10.5287/ora-dx865edma>

- Weikmann, T., ve Lecheler, S. (2023). Cutting through the Hype: Understanding the Implications of Deepfakes for the Fact-Checking Actor-Network. *Digital Journalism*. <https://doi.org/10.1080/21670811.2023.2194665>
- Whittlestone, J., Nyrup, R., Alexandrova, A., ve Cave, S. (2019). *The Role and Limits of Principles in AI Ethics: Towards a Focus on Tensions*. <https://doi.org/10.1145/3306618.3314289>
- Whyte, C. (2020). Deepfake news: AI-enabled disinformation as a multi-level public policy challenge. *Journal of Cyber Policy*, 5(2), 199–217. <https://doi.org/10.1080/23738871.2020.1797135>
- Zagni, G., ve Canetta, T. (2023, Nisan 5). Generative AI marks the beginning of a new era for disinformation. European Digital Media Observatory. <https://edmo.eu/2023/04/05/generative-ai-marks-the-beginning-of-a-new-era-for-disinformation/>